

riu Hudson, enfront del Midtown de Manhattan.

Al mateix temps, el Taller d'Arquitectura, seguint el ritme del temps, s'introdueix en el camp del disseny amb la creació, per encàrrec, de mobles per a edificis concrets. Després, una taula per al Salon des Artistes Décorateurs, una manta de pell per a Revillon, una cadira i una llàntia de taula per a Philips han estat els primers objectes sorgits de la factoria de disseny Bofill. Ara, es pensa ja en la fabricació i comercialització a major escala.

En aquest moment, el Taller d'Arquitectura té projectes en marxa a ciutats com Bordeus, Marsella, París, la Haia, Montpellier, Nova York, Clermont Ferrand, Neuilly, Houston, Vichy o Jerusalem. A les nostres institucions no els ha passat per alt que era el moment que l'arquitecte tornés a edificar a la seva terra. L'INEF, una obra sense massa envergadura, tal vegada una compensació per haver participat al concurs de l'Anell Olímpic, ha estat seguit dels encàrrecs del Teatre Nacional de Catalunya, l'hotel Miramar, i la remodelació de l'aeroport del Prat. La torre de comunicacions, que Bofill també hauria impregnat del seu estil clàssic i modern, com li agrada d'anomenar-lo, és un projecte que se li ha escapat de poc. De fet, el Taller no dóna importància a perdre concursos sempre que el seu nom «vagi sonant».

Geometria

El camí seguit per arribar al classicisme no és l'atzar. Bofill, a partir de l'aprofundiment en l'estudi de la geometria dels edificis arriba a les formes clàssiques i les adopta com a pròpies. L'estètica ha anat acompanyada d'un sistema de construcció modular amb formigó armat del qual el Taller ostenta la patent. El classicisme de Bofill, però, es manté en evolució. El salt endavant es realitza per la combinació de les formes aferrissadament clàssiques i monumentals amb la tècnica més reeixida i moderna del *High-Tech*, l'alta tecnologia de la construcció. La barreja dels llenguatges és clara al projecte del Teatre Nacional, la forma del qual ha estat descrita pel taller com «a cavall d'un cobert de tramvies i d'un temple grec».

Bofill ha declarat que el seu no és un problema d'estils. Per a ell «hi ha arquitectura ben feta i mal feta i, si es fa ben feta, que sigui de l'estil que vulgui». Aquesta postura li permet, per exemple, de col·laborar amb Richard Rogers, una de les personalitats del

high-tech. Així mateix, el Taller d'Arquitectura manté les portes obertes a arquitectes vinguts d'escoles d'arreu.

El sistema de treball del Taller es basa en quatre equips de projecte, encapçalats per Peter Hodgkinson, Jean Pierre Carniaux, Patrick Genard i Rogelio Jiménez. A les seves ordres treballen tant un equip fix com arquitectes joves, de diverses nacionalitats, que passen temporades desenvolupant algun projecte en particular. Tot això es complementa amb equips de construcció —repartits per les delegacions a

París i Nova York— administració, documentació, maquetisme, relacions públiques, etc. Tot funciona com una orquestra en què Ricard Bofill és el director. Ell és qui posa ordre entre els solistes que, posteriorment, desenvoluparan les obres.

És un director, volgutament o no, polèmic, fins al punt que és difícil desitjar si la polèmica se centra en l'home o en l'obra. Però, per damunt totes les controvèrsies, l'imperi Bofill, columna a columna, avança inexorablement. □

«L'ERROR DEL TÚRIA ES PENSAR-LO COM A OBRA SOCIAL»

Bofill, l'arquitecte que no dibuixa casetes

Ricard Bofill Levi (Barcelona, 1939), ideòleg de ciutats que viu entre Barcelona, París i Nova York. De rostre sedat pel Sàhara, li prosperen els plecs i el nas li discrepa, un homenatge a la diàspora des d'Europa.

Miquel Alberola

—¿Podem parlar, d'alguna manera, de l'imperi Bofill, senyor Bofill?

—A Espanya no hi ha imperis, a Barcelona no hi ha imperis, és un país pobre, amb pocs recursos. Els imperis són als EUA, a l'URSS, a la Xina comunista i al Japó. Quan un és català, no té imperis, té una societat de serveis

que intenta ser el més internacional possible i tenir un treball el més professional possible, i naturalment, tenir relacions internacionals fortes amb els imperis, però nosaltres, imperi, no ho som.

—¿Com ho fa vostè per treballar per a imperis tan distints, per a cultures tan distants?

—Tenim tres seus socials: una a Barcelona, una altra a París i l'altra a No-

Les Arcades du Lac. Paris, 1981-1986. La primera construcció de Bofill a França. Es tracta d'un complex de 600 vivendes.

va York. A Barcelona es fa la concepció i la realització d'Espanya; a París, el *management* i la realització per a Europa i el disseny d'interiors; i a Nova York es fa el disseny per a EUA i el Canadà. Treballem amb unes quaranta ciutats diferents i amb uns cent projectes diferents. A vegades fem tot el treball i a vegades treballem amb arquitectes i enginyeries associades. Per posar un cas, a Holanda, que no hi tenim seu social, treballem associats amb arquitectes holandesos, o a Los Angeles o a Estocolm.

—*Els projectes, ¿els idea vostè o li vénen donats pel contractista?*

—Arriben aquí de diferents maneres. En general, és una mescla: una ciutat té una preocupació perquè vol desenvolupar-se, jo hi vaig, l'analitzo i comencem a fer propostes de com s'ha d'afrontar el tema. Però la majoria de vegades els clients ja saben com s'ha d'actuar, i nosaltres col·laborem a fer el diagnòstic dels problemes d'aquella ciutat.

—*Normalment, ¿vostè crea i el seu taller executa?*

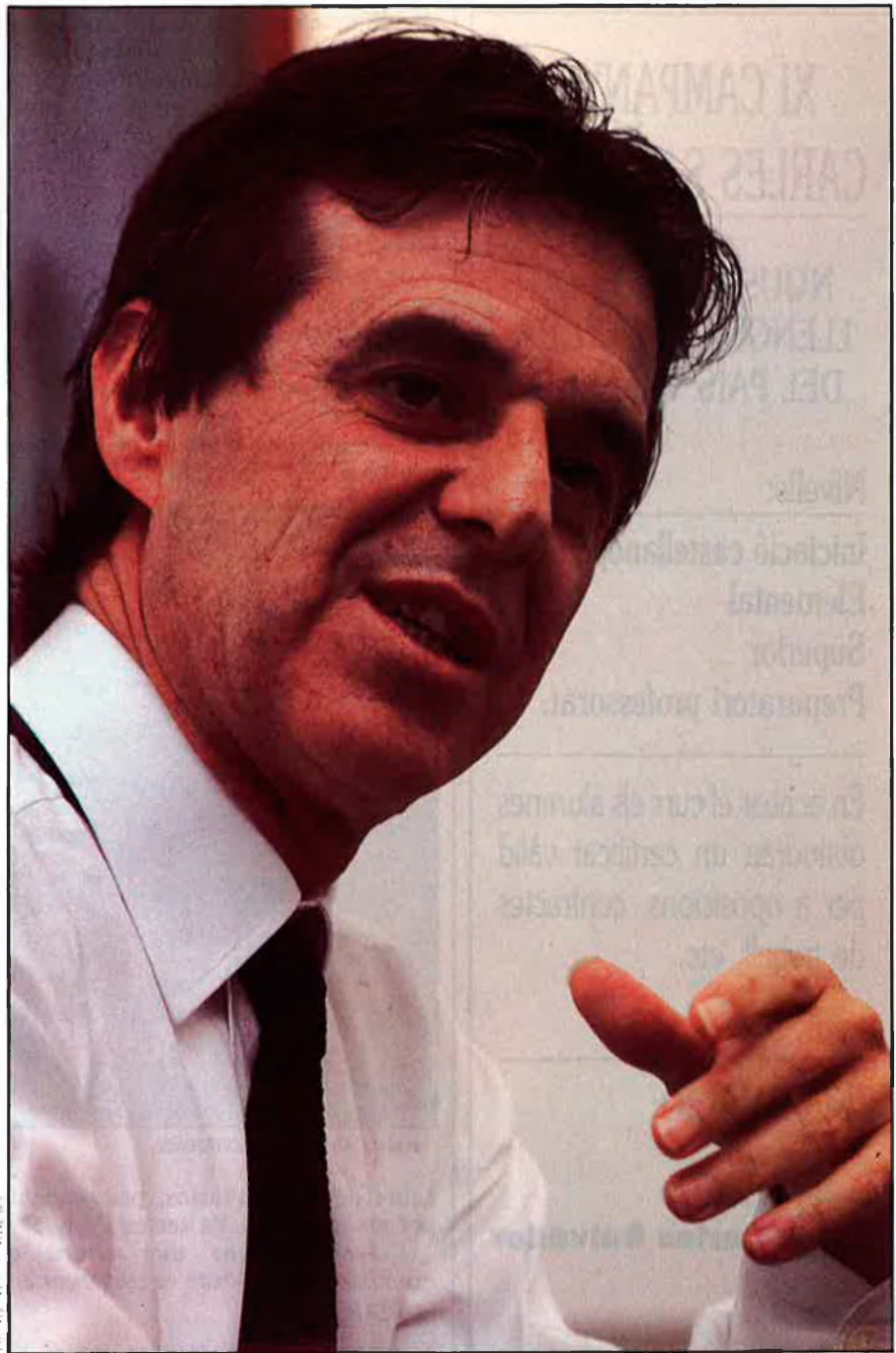
—No, no és així. Jo sóc el director del taller, com un director d'orquestra. Jo faig l'estratègia general dels projectes, els començo i els defineixo, però els treballen els meus col·laboradors més pròxims. A Barcelona hi ha tres responsables de projectes, amb els quals treballo per desenvolupar-los, però després, cadascun d'ells té la seva responsabilitat, i per sota d'ells també hi ha els arquitectes amb la seva responsabilitat, en l'interior d'un marc que es va fixant cada vegada més.

—*Parle'm un poc del disseny d'interiors.*

—En el departament de disseny d'interiors de París treballen sis persones i, a través de tres cases que tenen llicència, fem disseny de mobles per a Europa... I ampolles de colònia: en vam fer una per a Christian Dior, després vam fer una crema-perfum per a Givenchy, hem fet la façana de Rochas, o sigui, hem treballat en alguns objectes de luxe, sobretot a França.

—*¿És un via comercial amb futur, la dels objectes de luxe?*

—No, és una experiència més. Hi ha dissenyadors especialitzats en això i nosaltres no ho estem, però en un moment donat ens pot fer gràcia un disseny particular com fer una joia o una torre de comunicacions, que és una petita joia. No és el nostre camp específic, però sí, en certa manera, el del departament de disseny, que treballem amb gent de València, amb Tecno València, una casa italiana de mobles

«Sóc català, sóc jueu, sóc moltes coses».

d'oficina per a la qual en dissenyem alguns i que es fabricaran a València.

—*¿Encara li retrauen el problema de la titulació universitària?*

—Ara ja t'ho dic d'una manera definitiva: jo sóc l'arquitecte espanyol que té més títols europeus. Des de l'agost de 1987 els col·legis d'arquitectes espanyols han de reconèixer, per llei, els títols europeus, cosa que encara no han fet. Tinc el títol a Alemanya, a França, als EUA, a Algèria,... i treballo normalment en tots els països.

—*¿A què atribueix aquest retard?*

—Els col·legis són il·legals a Europa i Espanya ha entrat a Europa, on

hi ha sindicats, i l'arquitecte es pot afiliar a qualsevol sindicat. Aquí es continua amb una estructura corporativa en el col·legi, com si fos el *sindicato obligatorio*. Això està acabat, però ells continuen intentant defensar una estructura que pot viure encara uns anys, però que les coses que estan fent són il·legals. Des de la data que t'he indicat, ells han de reconèixer tots els títols europeus i per tant el meu, no com un cas extraordinari sinó com un cas normal. Ells són un residu del franquisme.

—*Ha tingut vostè problemes amb els col·legis, sembla.*

XI CAMPANYA CARLES SALVADOR

NOUS CURSOS DE LLENGUA I CULTURA DEL PAÍS VALENCIÀ

Nivells:

Iniciació castellanoparlants
Elemental
Superior
Preparatori professorat.

En acabar el curs els alumnes
obtindran un certificat vàlid
per a oposicions, contractes
de treball, etc.

INFORMACIÓ:

**Centre
Carles Salvador**

VALENCIA:

Moratín, 15, 6a. C.P. 46002.
Tel. 351 17 27.

CASTELLÓ DE LA PLANA:

Enmig, 24, 4a. C. P. 12001.
Tel. 20 56 67.

ALACANT:

Pablo Iglesias, 29-entresol.
C. P. 03004. Tel. 520 56 67.

—Simplement que no em deixen firmar, però no és cap problema, a mi tant em fa. Tinc aquí molts arquitectes que ho poden fer per mi. El problema el tenen ells que se'ls acaba i volen que jo demani el favor del títol al govern, i jo no el vull demanar. Ells estan en la il·legalitat i jo no demano favors.

—*Vostè no va acabar la carrera...*

—Em van fotre fora de la Universitat de Barcelona, em van fotre a la presó i em van prohibir estudiar ¡mai més! a totes les universitats espanyoles.

—*I això, ¿per què?*

—Perquè vaig formar un sindicat contra el SEU, que es deia Sindicato

Detall d'Antigone. Montpellier.

Libre de Universitaris, precisament per això, ha, ha. Va ser en l'any 57.

—*Seria xocant que anara a examinar-se ara. Vostè va començar en el PSUC, ¿no?*

—No, jo vaig començar contra el franquisme en un moment en què a Barcelona només hi havia algun grup de la burgesia que feia una mica d'oposició, però no estaven organitzats, i un o dos socialistes, Obiols..., i en canvi hi havia una gent organitzada que feia antifranquisme seriós que es deia PSUC. I em vaig posar a col·laborar amb els antifranquistes, però mai no en vaig tenir el carnet, mai.

—*I ara, ¿on s'ubica, políticament?*

—Ara tinc una visió més complexa del món, és a dir, quan sóc a Xina no penso igual que quan sóc als EUA, perquè és difícil de pensar d'una manera global i tenir una ideologia que abordi els mateixos problemes a Xina, a Rússia, als EUA, al Canadà, a Sud-àfrica,

a Israel, a Palestina... Quan un viatge molt, és molt difícil.

—*¿I com ho resol quan para a Barcelona?*

—A Espanya, crec que el govern socialista ho està fent bé. Quant a les autonomies, és evident que no descentralitzen prou. Joestic més aviat per una Espanya federal dins de les possibilitats de l'autonomia, i dins d'això crec que el govern socialista ho fa bastant bé. Després hi ha factors concrets que no ho fan tan bé: l'urbanisme és un desastre, l'educació no va gaire bé, la policia va com va...

—*I pel que fa a Catalunya...*

—M'agradaria que a Catalunya hi hagués més consens per imposar a Madrid l'autonomia amb tots els seus drets, un paper més preponderant. La política de Pujol és una mica estreta, i m'agradaria que els catalans de Vic obrissin el cap, que la cultura fos una cultura no només de llengua i que els catalans tinguéssim una posició més europea, més mediterrània, més internacional.

—*Diuen que Catalunya és el país més europeu de l'estat...*

—No ho és prou, encara que sigui més europeu que els altres.

—*¿Vostè no ha sigut profeta a Barcelona?*

—Jo, profeta no vull ser, i a més no crec en religions: sóc un ateu convençut, professant.

—*Jo em referia a la projecció professional.*

—M'agradaria treballar més a la ciutat, fer més urbanisme i disseny urbà, però no deixar de treballar fora.

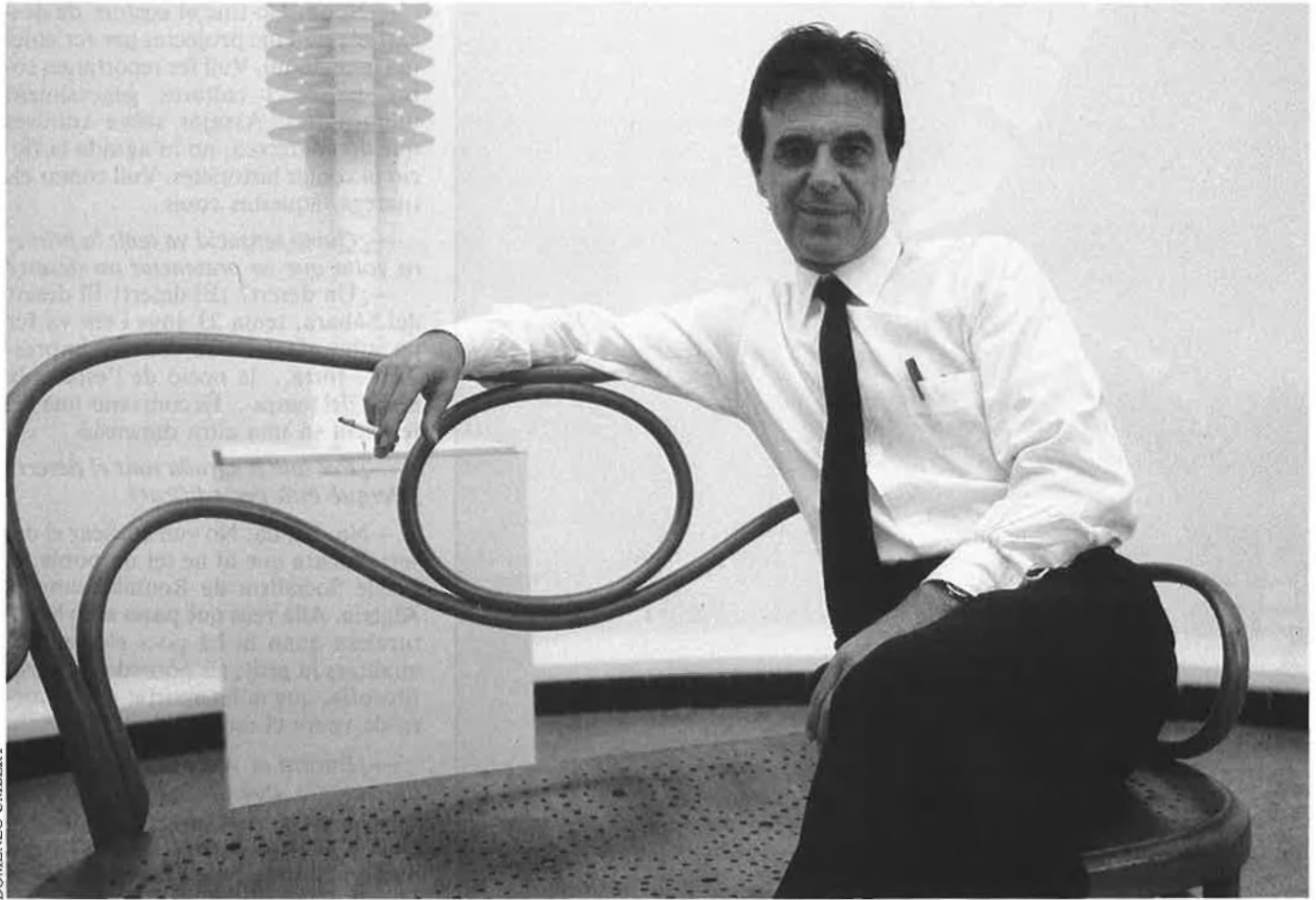
—*¿Hi ha algun motiu perquè no hagi treballat més ací?*

—Aquí s'ha tardat molt a entendre que s'havien de fer projectes urbans, que s'havien de renovar les tecnologies, que s'havien de mesclar disciplines i que l'arquitectura no era dibuixar casetes sinó fer ciutats. Aleshores, jo no m'adaptava a les condicions de fer una caseta a un client, amb unes finestres determinades.

—*Habitualment, ¿prefereix les obres per a la col·lectivitat o per a particulars?*

—Estic per la mescla del públic amb el privat. La iniciativa ha de ser pública, per a fer ciutats, encara que s'han de trobar uns sistemes, com passa a Europa, per fer que els privats, que només poden fer urbanitzacions, també hi intervinguin.

—*Fa aproximadament set anys li van proposar el disseny del Llit del Túria...*

DOMÈNEC UMBERT

«La política de Pujol és una mica estreta».

—I el vaig fer, ha, ha, ha. El tinc per aquí.

—I per allà, ¿què ha passat?

—Mira, per resumir la situació, ha passat el mateix que ha passat a tot Espanya. A poc a poc el país està canviant i s'està veient que ja es fan projectes urbans. Els ajuntaments van adonant-se que s'ha de fer una ciutat. En el cas concret de València, el que ha passat és que el Túria es pensava com una obra social, i aquest va ser el gran error perquè per fer una obra social has d'agafar els diners d'un lloc i posar-los en un altre. El projecte del Túria ha de sortir de l'ajuntament, dels seus problemes econòmics, i que funcioni per si mateix. És un projecte que es pot fer, però cal trobar els instruments.

La història del Túria és la transformació d'una catàstrofe en una obra d'art, i no sé si arribarem perquè València és una ciutat de massa complexitat. Però és una ocasió única per fer-ho. El futur de València passa pel Túria. Ara estem reestructurant amb el nou equip els sistemes per fer 2 o 3 quilòmetres més de tram.

—En un principi anava tot el riu a càrrec seu...

—Però com em van dir que jo era català i volia conquistar València... I per demostrar que això no era cert i que jo el que volia era impulsar València, nosaltres en fem un tros i Vetges Tu i Mediterrània l'altre.

—¿Què en pensa, de l'obra de Vetges Tu?

—Jo tinc les meves opinions, però no opino sobre les obres dels meus companys. Jo no ho hauria fet d'aquesta manera, la prova és que ho he fet diferent. Noestic aquí per criticar això.

—Ha dit «criticar».

—No, no, no. No vull dir més que el que he dit, ha, ha. Jo em vaig comprometre perquè hi hagués arquitectes de València i ara es pot comparar.

—¿Ha vist recentment en quin estat es troba el tram del Palau?

—Sí, l'estem reparant. Aquest país té un 20 per cent de marginats, de persones que estan fora del sistema i destrueixen les coses, ja que el sistema no és capaç d'anar més lluny. Jo crec que el parc s'ha de tancar, com a París, a Londres o Estocolm, posant-hi seguretat intel·ligent, no amb pistoles, i fer una campanya explicativa.

—¿Creu que aquest 20% que ha operat sobre les seues realitzacions s'ha

mogut exclusivament per marginalitat o ha estat incentivat per la campanya de certa premsa?

—No tinc resposta per a això, però és potser donar molta importància al tema, ¿no? *Las Provincias* ha mantingut una actitud ambigua... Si es digués *La Provincia* li aniria millor, hauria fet un pas d'unificació, ha, ha. València, una sola província. Allò s'ha destrossat per vandalisme i això té remeis: tancar el parc, com a Europa.

—Els problemes que té a València, ¿creu que tenen l'origen en el seu origen, català?

—Són uns comentaris de la gent, de la dreita valenciana, però la gent que jo he tractat a València no em diu: «ets un català, ets un cabró»... I si ho diuen, no m'arriba. ¿Ser català és un defecte de la naturalesa? Jo sóc català, la meua mare és italiana, jo sóc jueu, sóc moltes coses.

—¿Exerceix de jueu?

—¿Què vol dir exerceix?

—No vol dir que vaja a fotre cabotades al mur...

—No sóc pro-israelià ni sóc sionista: tinc una mare que és jueva i un pare que és català, tu.

—¿Què li ha ocasionat més inconvenients?

Vistes d'Antigona. Montpeller, 1979-1984. Una de les realitzacions urbanístiques més característiques de Bofill. Consisteix en un barri de nova planta a través del qual, la ciutat de Montpeller s'expandeix cap al riu Lez.

—Ser jueu té problemes, però també avantatges. A tot arreu del món que vagis sempre hi ha una comunitat jueva. Els jueus tenen respecte per l'individu i per les diferències; és un poble perseguit i sap que s'ha de lluitar per la vida, i no vol imposar la seva manera de ser perquè sap que és una minoria.

—*¿Ser jueu l'ha ajudat en la seua carrera?*

—No... Ser jueu, quan un es declara ateu, vol dir només que en tens algunes característiques i que saps com pensen quan te'ls trobes. No vol dir que siguis jueu i comencin a donar-te projectes.

—*¿Ha descartat, canviant de tocat, tornar a fer cinema?*

—Nooo. No tinc el costum de descartar res. Tinc projectes per fer cinema quan toqui. Vull fer reportatges sobre països i cultures generalment minoritàries. Assajos sobre cultures que desapareixen, no m'agrada la ficció ni contar historietes. Vull contar els tuaregs, aquestes coses.

—*¿Quina sensació va tenir la primera volta que va presenciar un desert?*

—*¿Un desert? ¡El desert! El desert del Sàhara, tenia 23 anys i em va fer un gran efecte, una enorme impressió,... forta... la noció de l'espai i la noció del temps... És com tenir una referència en una altra dimensió.*

—*¿Per què li agrada tant el desert? ¿Perquè està per edificar?*

—No, ha, ha. No vull edificar el desert, encara que hi he fet un poble, el Poble Socialista de Boumedianne, a Algèria. Allà veus què passa amb la naturalesa quan hi ha pocs elements, i analitzes la gent, els nòmades, la seva filosofia, que m'ha aportat una manera de veure el món.

—*¿Encara és vostè un play boy arquitectònic, que diuen?*

—M'agraden les coses maques, si això és ser play boy... Totes les coses maques: dones, homes, paisatges, màquines...

—*¿Dones, homes?*

—Tot el que estèticament sigui maco, m'agrada mirar-ho: és una manera de tocar les coses agradables al tacte.

—*Pot ser perillós això que ha dit.*

—Tant em fa. □

